

Kirjallisuus

Hofstetter, Rita & Schneuwly, Bernard 2004. Introduction. Educational Sciences in Dynamic and Hybrid Institutionalization. *Paedagogica Historica* 40 (5/6), 569–589.

KT Annukka Jauhiainen ja KT, FL Marjo Nieminen toimivat lehtoreina ja KT Minna Vuorio-Lehti erikoistutkijana Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella.

Oppikirjojen Venäjä

Seminaari oppikirjatutkimuksesta Berliinissä

Katariina Ylikännö

Berliinin Suomen Saksan-instituutissa kesäkuussa 2006 järjestetyn oppikirjatutkimuksen alan seminaarin *Freund- und Feindschaften – Das Bild Russlands in deutschen und finnischen Schulbüchern* aiheena oli suomalaisten ja saksalaisten historian ja venäjän kielen oppikirjojen välittämä Venäjä-kuva. Seminaari tarkasteli oppikirjojen merkitystä arvojen ja erilaisten kuvien (esimerkiksi vihollis- ja ystäväkuvan) välittäjänä. Lisäksi arvioitiin millä tavoin yhtäältä Suomen ja Venäjän ja toisaalta Saksan ja Venäjän monivaiheisia ja osittain ristiriitaisia suhteita on käsitelty historian ja venäjän kielen oppikirjoissa.

Seminaarin järjesti Berliinissä toimiva Suomen Saksan-instituutti yhteistyössä sekä Turun yliopiston venäjän kielen ja saksalaisen filologian oppiaineiden että Braunschweigin kansainvälisen oppikirjatutkimuksen keskus Georg Eckert -instituutin kanssa. Seminaari kokosi yhteen suomalaisia ja saksalaisia oppikirjatutkijoita, oppikirjailijoita, oppikirjankustantajia, historian ja venäjän kielen opettajia, slavisteja, Venäjä-asiantuntijoita ja pedagogoja.

Suomalaisia ja saksalaisia yhdistää ristiriitainen suhde Venäjään. Suomen ja Venäjän kuten myös Saksan ja Venäjän historiaan on kuulunut ystävyyden ja vihollisuuden kausia. 1980- ja 1990-lukujen suurten historiallisten muutosten jälkeen sekä Suomi että Saksa ovat solmineet Venäjään uudenlaisia suhteita. 2000-luvun alussakaan kaikkia ennakkoluuloja ei ole vielä voitettu.

Oppikirjatutkimus on suhteellisen nuori tieteenala. Saksassa sillä on kuitenkin Suomen oppikirjatutkimusta pidemmät perinteet. Jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen Kansainliitto aloitti keskustelun oppikirjojen roolista viholliskuvan rakentamisessa. Toisen maailmansodan jälkeen UNESCO:n uudelleen käynnistämässä keskustelussa oppikirjojen uudistustyöstä saksalainen historioitsija Georg Eckert (1912-1974) oli näkyvästi mukana. Hän pyrki edistämään rauhaa ja tasa-arvoa kehittämällä oppikirjoja ja historianopetusta, jota työtään hänen nimeään kantava instituutti jatkaa.

Toisen maailmansodan jälkeen saksalainen ja sittemmin myös suomalainen oppikirjatutkimus keskittyvät pitkään historian oppikirjoihin. Myöhemmin vuosikymmeninä tarkastelun kohteeksi otettiin myös maantiedon, yhteiskuntaopin ja uskonnon kirjoja, nykyään yhä enemmän myös muiden oppiaineiden kuten esimerkiksi matematiikan ja vieraiden kielten oppikirjoja.

Suomen Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm avasi seminaarin esittelemällä Suomen Saksan-instituuttiin esille laitetun Kansalliskirjaston ABC-kirja -näyttelyn. Dr. Robert Schweitzer Lyypekin kirjastosta johdatti yleisön oppikirjojen ja aapisten maailmaan. Hän kertoi aapisten poliittisesta sisällöstä ennen ja nyt poimien esimerkkejä eri puolilta maailmaa. Georg Eckert -instituutin entinen vt. johtaja professori Wolfgang Jacobmeyer Münsterin yliopistosta esitteli saksalaisen oppikirjatutkimuksen sisältöä ja perinnettä. Helsingin yliopiston professori Sirkka Ahonen sekä Turun yliopiston professori Kari Keinistö loivat katsaukset suomalaisen oppikirjatutkimukseen historioitsijan ja filologin näkökulmasta. Esimerkkinä suomalaisesta oppikirjatutkimuksesta oli suomalaisten saksan kielen oppikirjojen historiasisältöjä tarkastelleen Turun yliopiston kielikeskuksessa toimivan FT Minna Maijalan puheenvuoro.

Toisen seminaaripäivän aloitti professori Riitta Pyykkö Turun yliopistosta. Hän alusti Venäjän käsittelystä suomalaisessa mediassa. Tämän jälkeen siirryttiin historian oppikirjojen Venäjä-kuvan tarkasteluun. Dr. Robert Maier Georg Eckert -instituutista paneutui saksalaisten historian oppikirjojen toisen maailmansodan aikaiseen Venäjä-kuvaan. Suomalaisen historian oppikirjojen Venäjä-käsittelyä puolestaan esitteli yliopistonlehtori Jan Löfström Helsingin yliopistosta. Tämän jälkeen Turun yliopiston jatko-opiskelija FM Katariina Ylikännö kertoi uusien suomalaisten venäjän kielen oppikirjojen Venäjä-kuvasta. Keskustelussa kuultiin myös kustannusosakeyhtiö Otavaa edustaneen Jukka Vahtolan ja oppikirjailijanakin toimivan Helsingin yliopiston professorin Seppo Hentilän ajatuksia. Mielenkiintoisen lisän teemaan toi Halle-Wittenbergin Martin Luther -yliopiston professori Svetlana Mengelin esitys kielen, mentaliteetin ja konseptin keskinäisistä suhteista. Kiinnostavia olivat myös Magdeburgin yliopiston Dr. Christine Heyerin puheenvuoro kulttuurien välisen kompetenssin roolista saksalaisessa venäjän kielen opetuksessa ja berliiniläisessä Eurooppa-koulussa työskentelevän, Dr. Stefan Oton kuvaus koulun venäjänkielisestä historianopetuksesta.

Seminaariesitysten perusteella suomalaisen median ja nykyisin käytössä olevien suomalaisten venäjän kielen oppikirjojen välittämässä Venäjä-kuvassa on paljon yhtäläisyyksiä. Molemmassa korostuu Suomen ja Venäjän välisten liikesuhteiden kehittäminen. Venäläistä kulttuuria – ja aiemmasta poiketen myös sen hengellistä ortodoksista perinnettä – sekä tavallisten venäläisten elämää kuvataan nykyään avoimesti. Vaikka media ja oppikirjat tuovat esille myös positiivisia asioita Venäjästä, käsitellään niissä aiempaa rohkeammin myös Venäjän ongelmia kuten epävakaa taloudellista tilannetta ja luonnon saastumista.

Positiivisten Venäjä-aiheiden esille tuominen on tiedotusvälineissä ja varsinkin venäjän kielen oppikirjoissa luonnollisesti helpompaa kuin historian oppikirjoissa. Tämä kävi ilmi muun muassa saksalaisten historian oppikirjojen toista maailmansotaa käsitteleviä sisältöjä tarkastelleesta esityksestä. Seminaarikeskustelussa tuotiin myös esille ajatus, että uusien historian oppikirjojen Venäjä-sisältöjä voitaisiin muuttaa oppilaan kannalta kiinnostavamiksi, jos käsittelyyn otettaisiin ajankohtaisia teemoja. Näitä olisivat viime vuosina voimistunut venäläinen uskonnollisuus, ortodoksinen kirkko ja toisaalta eurooppalainen islam. Sosialismi voitaisiin tuoda Venäjän ja Itä-Euroopan historian käsittelyssä esille esimerkkinä siitä, kuinka hyvältä ja oikeudenmukaiselta tuntuvat ideologiatkin saattavat käytännössä epäonnistua.

Suomalaisten historian oppikirjojen analysoinnissa on viime vuosina keskitytty pitkälti löytämään niitä kohtia, jotka on viime vuosikymmenten ristiriitaisten itäsuhteiden paineessa esitetty epäselvästi, virheellisesti tai jätetty kokonaan pois. Tulevaisuudessa suomalaisen historioitsijoiden mielestä olisi tärkeää keskittyä entistä enemmän siihen tapaan, jolla Venäjä-aiheita käsitellään ja mitä attribuutteja Venäjään liitetään.

Loppukeskustelussa tuli esille, että erityisesti suomalaisen median ja oppikirjojen Venäjä-kuvaa käsittelevät esitykset olivat herättäneet mielenkiintoa. Kun seminaarista jäi peruutusten vuoksi puuttumaan saksalaisten venäjän oppikirjojen ja median Venäjä-kuvaa valaisevat esitykset, jäi saksalainen yleisö jäi pohtimaan sekä omaa kuvaansa Venäjästä että sitä kuvaa, jota saksalaiset tiedotusvälineet välittävät.

Keskustelijat pohtivat myös, tuntee oppilas itsensä hämmäntyneeksi saadessaan eri tahoilta hyvin erityyppistä Venäjä-tietoa. Venäjää vastaan käytyjä sotia käsittelevien historian oppikirjojen, tiedotusvälineiden aikaisempaa avoimempaa Venäjä-uutisoinnin ja toisaalta Venäjää positiivisena tulevaisuuden yhteistyökumppanina markkinoivan venäjän kielen opetuksen kautta välittyvät kuvat Venäjästä poikkeavat nimittäin toisistaan huomattavasti.

Seminaariyleisö piti tärkeänä, että sekä historian että venäjän kielen opetus edesauttaisivat ennakkoluulojen voittamista ja kulttuurienvälistä kunnioittamista. Hyvänä lähtökohtana inhimillisemmän ja positiivisemmän Venäjä-kuvan välittämiseksi voidaan pitää seminaarissa tehtyä havaintoa siitä, että Suomessa ja suomalaisessa mediassa suhde venäläisiin ihmisiin on parempi kuin suhde Venäjään valtiona.

Seminaarin järjestäjät saivat positiivista palautetta asiantuntevalta ja kiinnostuneelta yleisöltä. Myös seminaarin tauoilla keskusteltiin vilkkaasti. Yksi Suomen Saksan-instituutin tärkeimmistä tehtävistä on tukea suomalais-saksalaisten tiedeyhteyksien syntymistä, joihin syntyykin runsaasti. Esimerkiksi suomalaiset historioitsijat ja oppikirjailijat loivat kontakteja Georg Eckert -instituutin edustajiin ja Turun ja Halle-Wittenbergin yliopistojen venäjän kielen professorit ryhtyivät suunnittelemaan opiskelijavaihtoa. Seminaarin konsepti herätti kiinnostusta myös Suomen Pietarissa ja Budapestissa toimivissa tiede- ja kulttuuri-instituuteissa.

Lisätietoa sekä seminaaripuhujien esityksiä löytyy Suomen Saksan-instituutin kotisivuilta www.finnland-institut.de, ja polkua Wissenschaft, Forschung und Bildung / Seminare / Bereits abgehaltene Seminare / Freund- und Feindschaften – Das Bild Russlands in deutschen und finnischen Schulbüchern

FM Katariina Ylikännö on Turun yliopiston venäjän kielen oppiaineen jatko-opiskelija ja valmistelee väitöskirjatutkimusta 2000-luvun alussa käytössä olevien suomalaisten ja saksalaisten venäjän kielen oppikirjojen välittämästä Venäjä-kuvasta.